

Prevođenje inovativnih metaforičkih izraza sa slovenskoga na hrvatski jezik

Bergovec, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:441902>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnost

Diplomski studij južnoslavenskih jezika i književnosti: jezično-prevoditeljski smjer

**PREVOĐENJE INOVATIVNIH METAFORIČKIH IZRAZA SA
SLOVENSKOGA NA HRVATSKI JEZIK**

DIPLOMSKI RAD

Studentica: Marija Bergovec

Mentorica: dr. sc. Jelena Tušek, poslijedoktorandica

Zagreb, 2024.

Izjava o neplagiranju

Ja, Marija Bergovec, kandidatkinja za magistru južne slavistike, izjavljujem da je ovaj magistarski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da niti jedan dio magistarskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno prepisan iz kojega necitiranog rada. Isto tako izjavljujem da nikoji dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

A handwritten signature in blue ink, consisting of several overlapping loops and lines, positioned above a horizontal line.

POTPIS

Sažetak

U ovom diplomskom radu analiziramo prevođenje inovativnih metaforičkih izraza sa slovenskog na hrvatski jezik. Rad se bavi razlikovanjem konvencionalnih i inovativnih metafora te načinima na koje studenti prevode te metafore. Konvencionalne metafore su frekventne i prepoznatljive u jeziku, dok su inovativne rijetke i zahtijevaju kreativniji pristup prevođenju.

U prvom dijelu rada donosimo definicije metafore i objašnjavamo motivacije iza metaforičkih proširenja, tvrdeći da one proizlaze iz potrebe za objašnjenjem apstraktnih pojmova. Za razumijevanje, shvaćanje i obradu metafora koristi se kognitivno lingvistički pristup, u kojem se posebno ističu razlike između konvencionalnih i inovativnih metafora. Za potrebe istraživanja, prikupljen je korpus metaforičkih izraza iz hrvatskog korpusa hrWaC i uspostavljeni su kriteriji za razlikovanje konvencionalnih i inovativnih metafora. Frekventnost uporabe u jeziku koristi se kao glavni kriterij za ovo razlikovanje. U drugom dijelu rada provodimo ispitivanje među studentima diplomskog studija slovenskog jezika, analizirajući kako prevode odabrane metaforičke izraze sa slovenskog na hrvatski. Kroz analizu rezultata identificiramo strategije njihova prevođenja.

Zaključak rada donosi sintezu istraživačkih rezultata, potvrđujući hipotezu da su inovativne metafore zahtjevnije za prevođenje zbog svoje nekonvencionalnosti i kreativnog karaktera. Naglašava se važnost razumijevanja kognitivnih mehanizama u prevođenju metafora kako bi se postigao što precizniji i kulturno adekvatan prijevod.

Ključne riječi: prevođenje, konvencionalne metafore, inovativne metafore, slovenski jezik, hrvatski jezik

Summary

In this thesis, we analyze the translation of innovative metaphorical expressions from Slovenian to Croatian. The paper deals with the distinction between conventional and innovative metaphors and the ways in which students translate these metaphors. Conventional metaphors are frequent and recognizable in the language, while innovative ones are rare and require a more creative approach.

In the first part of the paper, we provide a general definition of metaphor and explain the motivations behind metaphorical extensions, arguing that they arise from the need to explain abstract concepts. A cognitive-linguistic approach is used to understand, understand and process metaphors, especially emphasizing the differences between conventional and innovative metaphors. For the purposes of the research, a corpus of metaphorical expressions was collected from the Croatian hrWaC corpus and established criteria for distinguishing between conventional and innovative metaphors. The frequency of use in the language is used as the main criterion for this distinction. In the second part of the paper, we conduct a survey among graduate students of the Slovenian language, analyzing how they translate selected metaphorical expressions from Slovenian to Croatian. Through the analysis of the results, we identify successful translation strategies.

The conclusion of the paper provides a synthesis of the research results, confirming the hypothesis that innovative metaphors are more demanding to translate due to their unconventionality and creative character. The importance of understanding cognitive mechanisms in the translation of metaphors is emphasized in order to achieve the most precise and culturally adequate translation.

Keywords: translation, conventional metaphors, innovative metaphors, Slovenian language, Croatian language

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Metafora u retorici i književnosti	2
3. Kognitivnolingvistički pristup metafori	3
3.1. Metaforička proširenja.....	4
3.2. Konvencionalne i inovativne metafore	5
3.2.1. Konvencionalne metafore	5
3.2.2. Usporedba konvencionalne i inovativne metafore.....	5
3.2.3. Proces obrade metafore: od inovativne do konvencionalne metafore	7
3.2.4. Preslikavanje i generalizacija.....	7
3.3. Kognitivni mehanizmi u procesu razumijevanja inovativne metafore	8
3.4. Kognitivnolingvistički pristup prevođenju metafora.....	10
4. Istraživanje prevođenja inovativnih metafora	13
4.1. Metodologija.....	13
4.1.1. Materijali.....	13
4.1.2. Pregled konvencionalnih i inovativnih metaforičkih izraza	18
4.4. Rezultati.....	20
4.4.1. Procjene prihvatljivosti	20
4.4.2. Procjene predočivosti.....	21
4.4.3. Analiza prijevodnih rješenja	22
5. Zaključak.....	29
6. Literatura	31

1. Uvod

Već je dugo poznato da metafore nisu samo stilski ukras književnoga teksta nego i način na koji razumijemo svijet. Metafore doprinose slojevitosti i slikovitosti jezika, istovremeno potičući čitatelje da promišljaju o dubljim značenjima i povezanostima unutar teksta. Teorija konceptualne metafore temelji se na ideji da su i naša sposobnost konceptualiziranja svijeta i način razmišljanja metaforičke naravi, te da su metafore usađene u naše misaone procese i jezik. Postoje konceptualne metafore koje su ustaljene u jezičnoj upotrebi, npr. ljubav je putovanje, ali one se neprestano razvijaju i stvaraju se nove koje mogu biti potencijalni izvor teškoća u prevođenju budući da su prevoditeljima nepoznate i moraju naći načina kako da ih prevedu.

Metafore igraju ključnu ulogu i u književnosti i u retorici, gdje pomažu govornicima i piscima da uvjerljivo i slikovito prenesu svoje poruke. U književnosti, metafore omogućuju autorima stvaranje emocionalnih veza s čitateljima, obogaćujući tekst slojevitim značenjima i slikovitim prikazima. U retorici, one doprinose izražajnosti i učinkovitosti govora, omogućujući govornicima da prenesu složene ideje na pristupačan i emocionalno nabijen način. Korištenje metafora može značajno utjecati na percepciju i interpretaciju poruke, čineći je snažnijom i upečatljivijom. Inovativne metafore, za razliku od konvencionalnih, unose novost i originalnost u izrazu, što ih čini posebno izazovnim za prevođenje.

U području kognitivne lingvistike, metafore se istražuju kao temeljni elementi ljudske misli i jezika. Kognitivna lingvistika naglašava da metafore nisu samo lingvistički fenomen, već i ključni dio naših kognitivnih procesa. Prema ovom pristupu, naš um koristi metafore za razumijevanje apstraktnih pojmova putem konkretnijih, opipljivih iskustava. Na primjer, konceptualna metafora *vrijeme je novac* omogućuje nam da razumijemo i strukturiramo vrijeme kroz asocijacije s ekonomskim pojmovima. Ovaj pristup omogućuje dublje razumijevanje toga kako ljudi koriste jezik za interpretaciju svijeta oko sebe.

Ovo istraživanje usmjereno je na analizu strategija prevođenja inovativnih metaforičkih izraza sa slovenskog na hrvatski jezik koje koriste studenti slovenskog jezika. Prikupljen je korpus metaforičkih izraza iz hrvatskog korpusa hrWaC, te su uspostavljeni kriteriji za razlikovanje konvencionalnih i inovativnih metafora, pri čemu se frekventnost uporabe u jeziku koristi kao glavni kriterij za ovo razlikovanje. Kroz ispitivanje među studentima analiziraju se korištene prevoditeljske strategije.

2. Metafora u retorici i književnosti

Metafora je slikovit izraz nedoslovnoga, prenesenoga značenja, a “motivirana je potrebom za adekvatnošću izraza” Škarić (2000: 119). Ključni je oblik tropa u retorici, a tropi koriste slikoviti jezik s prenesenim, figurativnim značenjem koje nije doslovno, te njihova upotreba proizlazi iz potrebe za izražavanjem kroz poeziju i težnje ka postizanju adekvatnog izraza. Smatra se kako tropi imaju snažniji utjecaj na nas – kroz svoju slikovitost produbljuju naše razumijevanje, a njihov simbolizam rezonira u našoj podsvijesti. Postavljeni između doslovnog i prenesenog značenja, otvaraju prostrane horizonte koje ne možemo dosegnuti isključivo doslovnim izražavanjem. Metafora predstavlja usporedbu u kojoj je ono što se uspoređuje prešutno, ali jasno implicirano. Mnoge riječi koje danas smatramo doslovnima, zapravo su nastale kao metafore: na primjer, izraz *čovjek se raspalio* (Škarić 2000: 120).

Metafore su brojne u književnim tekstovima, pa se tako metafora se često ističe kao jedna od najpoznatijih i najčešće analiziranih pjesničkih figura koju teoretičari često opisuju kao oblik skraćene usporedbe, gdje nije eksplicitno navedeno što se uspoređuje, već se koristi alternativan način izražavanja (Solar 1976: 76). Na primjer pjesnik umjesto da kaže *sok koji je crven kao krv*, može reći *Iz rasprsnutih šipaka u vrtu / krv se cijedi* (Šimić 1920: 27, prema Solar 1976).

Metaforom se pojmovi i nazivi iz jednog područja života i svijeta prenose u drugo područje na temelju sličnosti. Ovaj proces spaja elemente koji su rijetko povezani u svakodnevnom govoru te uspostavlja veze među pojavama i stvarima koje je teško primijetiti u svakodnevnom ili znanstvenom jeziku (Solar 1976: 77). Nadalje, upotreba metafora, poznata kao metaforika, predstavlja ključnu karakteristiku književno-umjetničkog jezika koja omogućuje stvaranje novih, dubljih značenja riječi koja često “povezuju spoznaju svijeta i života s osjećajima koji prate svako istinsko otkriće smisla pojedinih ljudskih postupaka, stvari, osobina ili misaonih predmeta” (isto 1976: 77).

3. Kognitivnolingvistički pristup metafori

Značajni pomaci u lingvistici koji rezultiraju kognitivnolingvističkim pogledom na jezik započinju 60-ih i 70-ih godina dvadesetog stoljeća (Šarić i Brala-Vukanović 2019), a službeni početak kognitivne lingvistike obilježen je objavom knjige *Metaphors we live by* Lakoffa i Johnsona 1980. godine¹. Temeljni princip kognitivne lingvistike u proučavanju jezika temelji se na interakciji jezika i uma, dok je značenje u središtu proučavanja jezičnih fenomena. Kognitivnolingvistički pristupa podrazumijeva analizu “spoznajno-konceptualnih procesa koji se odvijaju u ljudskome umu pri interpretaciji različitih jezičnih izraza” (Belaj i Štrkalj Despot 2020: 240).

Metafora je jedan od ključnih fenomena koji se analizira u kognitivnolingvističkim istraživanjima. Temelji za proučavanje metafore u kognitivnoj lingvistici postavljeni su u gore spomenutoj knjizi u okviru teorije konceptualne metafore. Sama teorija temelji se na činjenici da su naša sposobnost konceptualiziranja svijeta i način razmišljanja metaforičke naravi iz čega proizlazi da su metafore sastavni dio misli i jezika. Iz sveprisutnosti metafore u našim životima javlja se ideja fenomena konceptualne metafore. Konceptualna metafora temelje postavlja u općenitom poimanju svijeta oko nas koje je prije svega metaforičko. Naši jezični izrazi odražavaju naše misli te način na koji doživljavamo okolinu i „premda su jezični izrazi dugo služili kao dokaz postojanja konceptualnih metafora, kognitivna lingvistika ne poistovjećuje metafore kao fenomen mišljenja s njihovim jezičnim izrazima, no smatra da jezični fenomeni upućuju na metaforičku narav mišljenja“ (Šarić 2018: 233). Konceptualna je metafora također kulturno uvjetovana, određena je fizičkim i kulturnim iskustvom, pa se i samo njihovo nastajanje temelji na konkretnoj čovjekovoj interakciji s okolinom. Dakle metafore se javljaju kada poznatu ishodišnu temu projiciramo na manje poznatu ciljnu shemu. Nastaju iz svakodnevnih iskustava, uključujući gledanje, slušanje, promatranje prostora i orijentaciju u njemu (Čeh 2005: 82). Drugim riječima, konceptualna metafora djeluje na temelju preslikavanja, pri čemu se pojedini entiteti izvorne, poznate, domene preslikavaju na ciljnu domenu (npr. *ljubav je putovanje* gdje je putovanje poznata, izvorna domena, a ljubav ciljna domena). U tom slučaju, pomoću izvorne domene, shvaćamo ciljnu domenu te o njoj donosimo zaključke (Stanojević 2009: 341). Kao primjer Lakoff i Johnson (1980: 45) uzimaju putovanje kao poznatu domenu, a nepoznata domena je objašnjavanje svojih osjećaja. Sukladno tome,

¹ Prvi prijevod s engleskog na hrvatski jezik objavljen je 2015. godine pod naslovom *Metafore koje život znače* u prijevodu Anere Ryznar.

ljubav se često poistovjećuje s putovanjem te je osjećaje lakše objasniti uz pomoć metafore, npr. *skrenuli smo s puta*.

3.1. Metaforička proširenja

Bergman (1991: 104) je izdvojio tri temeljna procesa semantičke promjene: specijalizacija, pomak i generalizacija. Specijalizacija ili ograničenje podrazumijeva sužavanje značenja riječi, primjerice kada riječ *doktor* označava samo liječnika, a ne osobu s akademskim stupnjem doktora znanosti (Stanišić 2020: 7). Za prijenos ili pomak značenja, Bergmann (1991: 104) objašnjava da se značenje može prenijeti na različite načine, na primjer značenja riječi *kratko* i *dugo* su se prenijela iz prostornog (3.1.1) u vremenski koncept (3.1.2):

3.1.1 *Bjelančevine su velike molekule, sastavljene od **dugih** lanaca manjih podjedinica.* (hrWaC)

3.1.2. *Kada **dugo** vremena nema kiše, sunce osuši sve što raste.* (hrWaC)

U primjeru (3.1.1), riječ je o duljini neke konkretne pojave, što je povezano s prostornim kontekstom. S druge strane, u drugom primjeru, *dugo* označava vremenski period, dakle vremenski koncept. Na ovom se primjeru vidi kako se značenje riječi može proširiti ovisno o kontekstu u kojem se koristi.

Još jedan primjer je prijenos ili pomak iz jednog oblika u drugi, primjerice, iz konkretnog u apstraktno ili iz subjektivnog u objektivno, i obrnuto. Kao što Vajs (2001: 135) ilustrira, u konstrukciji *idem na televiziju*, obično mislimo na zgradu ili lokaciju te medijske ustanove, dok izraz *bio si na televiziji* implicira sudjelovanje u ili gledanje programa koji se emitira na televiziji. Ovaj primjer prema Vajs (2001 : 135) pokazuje kako se osnovno značenje riječi *televizija*, koje je apstraktno, može prenijeti na konkretno.

Nadalje, jedan od najučinkovitijih načina semantičke promjene je generalizacija, odnosno proširenje koje se realizira metaforom (Bergmann 1991: 104). Metafore nastaju proširenjem značenja neke riječi. Lakoff i Johnson (1980: 74) navode kako je iskustvo rođenja danas temelj koncepta stvaranja. Koncept stvaranja temelji se na stvaranju fizičkih objekata, ali to se proširuje i na apstraktne pojmove. Ovu utemeljenost možemo vidjeti u metaforama rođenja za stvaranje općenito: *Naš narod je rođen iz želje za slobodom. Vaši će postupci samo rađati*

nasilje. To su sve instance generalne metafore *stvaranje je rođenje* (Lakoff i Johnson 1980: 74-75).

3.2. Konvencionalne i inovativne metafore

Metafore mogu biti konvencionalne i poznate, a s njima se govornik može i prvi puta susresti pa tada govorimo o inovativnim metaforama. U nastavku se navode neke općenite karakteristike obaju tipova te se objašnjava proces prelaska metafora iz inovativnih u konvencionalne.

3.2.1. Konvencionalne metafore

Većina konceptualnih metafora koje uočavamo u uporabi možemo smatrati konvencionalnim metaforama. Radi se o izrazima koji su česti, uvriježeni i ustaljeni kao što je to na primjer *probaviti ideju* (3.2.1.) u kojem nalazimo povezivanje koncepata *hrana* i *ideja* (Šarić 2018: 233).

(3.2.1.) *Teško mi je probaviti ideju da bi svojevolumino pristao.* (hrWaC)

Konvencionalne metafore korisni su alati u svakodnevnoj komunikaciji jer omogućuju ljudima koji dijele istu kulturnu pozadinu da lakše razumiju jedni druge. Temeljne konceptualne metafore često su ugrađene u kognitivne obrasce svih članova zajednice te postaju automatizirane u našem načinu razmišljanja. Primjer jedne takve konvencionalne metafore jest:

(3.2.2.) *Napustio je ovaj svijet.* (Čeh 2005: 83).

Konvencionalne metafore su važne jer odražavaju kako apstraktni pojmovi mogu biti strukturirani i kako su apstraktni i konkretni pojmovi organizirani i međusobno povezani (Lai, Curran i Menn 2009: 145).

3.2.2. Usporedba konvencionalne i inovativne metafore

Kada bi konceptualne metafore smjestili na ljestvicu konvencionalnosti, „visoko konvencionalne metafore bile bi na jednom kraju ljestvice, dok bi na drugom kraju te ljestvice bile nekonvencionalne ili inovativne metafore“ (Šarić 2018: 233). Inovativne metafore su domišljate i kreativne te imaju potencijala dati nam novo razumijevanje iskustva, „mogu dati novo značenje našoj prošlosti, našim svakodnevnim aktivnostima i onome što znamo i u što vjerujemo“ (Lakoff i Johnson 1980: 140). Lakoff i Johnson na primjer navode slučaj inovativne

metafore (3.2.3.) za koju smatraju da ima snažnu poruku i da je prikladna kulturi s obzirom na iskustvo njezinih pripadnika. Za njih ima smisla da je suradnja dio ljubavi.

(3.2.3.) *Ljubav je suradničko umjetničko djelo.* (Lakoff i Johnson 1980; prijevod prema Lakoff i Johnson 2015)

Inovativne metafore moraju imati smisla pojedinoj kulturi isto kao i konvencionalne, moraju imati koherentnu strukturu, ističući neke elemente i skrivajući druge. Elementi koje ova metafora ističe su koherentnost i rad. Imajući u vidu da metafora ljubavi kao suradničkog umjetničkog djela naglašava dosad skrivene aspekte ljubavi u domeni metafore, ona daje ljubavi novo značenje, odnosno novi pogled na ljubav (Lakoff i Johnson 1980: 140).

Lakoff i Johnson (1980) navode metaforu *ljubav je putovanje* kao jedan je od primjera konvencionalne metafore. Objašnjavaju kako se ovdje radi o generalizaciji. U svakom slučaju primjera te generalizacije ljubav se poima kao putovanje, ljubavnici su putnici, a vozilo (sredstvo putovanja) predstavlja ljubavni odnos. Nadalje, destinacija putovanja predstavlja zajedničke životne ciljeve, a poteškoće u ljubavnom odnosu se izražavaju kroz poteškoće na putovanju, poteškoće koje sprječavaju pojedinca da stigne na određenu destinaciju pa se tako u vezi može *naići na slijepu ulicu*.

Za razlikovanje konvencionalnih od inovativnih metaforičkih izraza potrebno je dakako uspostaviti neke kriterije. Lai, Curran i Menn (2009: 148) u svom su istraživanju koristili kriterije:

1. kriterij – poznatost
2. kriterij – predočivost.

Naime, pretpostavka je da su konvencionalne metafore visoko predočive, a inovativne metafore nisko predočive gdje se “predočivošću leksičke jedinice smatra lakoća kojom se kreira vizualna ili auditivna slika referencije” (Tušek i Peti-Stantić 208: 317). Isto tako, inovativne su metafore manje poznate od konvencionalnih. Prema Lai, Curran i Menn (2009: 148) poznatost je kada smo već čuli određeni izraz i znamo njegovo značenje. Kriterij poznatosti je usko povezan s kriterijem koji navodi Deignan (2005: 40), a to je:

3. kriterij – frekventnost.

Prema Deignan (2005: 40) konvencionalne metafore su frekventne u jezičnoj upotrebi dok inovativne metafore nisu frekventne, a nisu frekventni oni jezični izrazi „koji se javljaju manje od jednom u tisuću pojava riječi ili gdje su sve pojavnice iz istog izvora” (Čizmar 2016: 38, prema Deignan 2005: 40). Ovaj će rad stoga koristiti navedena tri kriterija za razlikovanje inovativnih od konvencionalnih metafora: inovativne metafore su niže predočivosti, manje poznatosti i manja su frekventne u korpusu.

3.2.3. Proces obrade metafore: od inovativne do konvencionalne metafore

Noble (2022: 266) govori o procesu obrade metafora i kako se taj proces mijenja tijekom različitih faza života metafore. Kada prvi put čujemo metaforu, proces obrade uključuje usporedbu različitih domena, gdje aktivno tražimo zajedničke strukture koje bi mogle pojasniti jednu domenu u smislu druge. Kada istu metaforu čujemo više puta, njezine asocijacije pohranjuju se u pamćenje, što omogućuje prepoznavanje uz manje kognitivnog napora. Ukratko, kako metafore postaju uobičajene, proces obrade prelazi s usporedbe na kategorizaciju (Gentner i dr. 2001: 230, prema Noble 2022: 266). Primjer je dan usporedbom misaonih procesa pri susretu s konvencionalnom metaforom kao što je *obiteljsko stablo* i novom metaforom poput *obiteljska gredica cvijeća*. *Obiteljsko stablo* odmah se shvaća kao metafora za genealošku obiteljsku strukturu zbog svoje ukorijenjene prisutnosti u kulturnom konceptualnom leksikonu. Nasuprot tome, *obiteljska gredica cvijeća* zahtijeva više razmišljanja i može proizvesti nova značenja, sugerirajući raznoliku obiteljsku strukturu poput različitih vrsta cvijeća. Noble (2022: 266) naglašava da ponovljeno izlaganje, posebno ako metafora postane dio svakodnevnog jezika poput *obiteljskog stabla*, dovodi do lakog prepoznavanja te metafore, omogućujući kategoričko prepoznavanje ne samo same idiomatske fraze, već i drugih izraza kao što su *jabuka ne pada daleko od stabla*, *sjeti se svojih korijena*, *vrijeme je da se granaš*, i tako dalje. Zaključak je da konvencionalno metaforičko značenje s vremenom evoluiru u „alternativni smisao riječi” (Gentner i dr. 2011: 216, prema Noble 2022: 266), što proizlazi iz promjene u obradi metafore – s aktivnog tumačenja prema dohvaćanju pohranjenih značenja. Ova evolucija u obradi metafora rasvjetljava kako su jezik i spoznaja međusobno povezani u razumijevanju i uklapanju metaforičkih izraza.

3.2.4. Preslikavanje i generalizacija

Kiose (2023:299) u svom radu govori o povezanosti metafore s ljudskom komunikacijom. Nastajanje metafore odnosi se na razmišljanje ili govorenje o jednoj domeni znanja pomoću entiteta druge domene, a pritom zahtijeva od sugovornika da pažnju usmjeri prema određenim

aspektima situacije putem metaforičkog preslikavanja. Proces razumijevanja metafore uključuje pristup izvornoj domeni metafore, izvođenje preslikavanja između izvorne i ciljne domene, procjenu podudaranja i izdvajanje zajedničkih karakteristika. Kiose (2023: 300) ističe da se taj proces aktivira kod stvaranja novih metafora, dok se konvencionalne metafore obrađuju kategorizacijom, što je manje zahtjevan kognitivni zadatak. Prema Lakoffu i Johnsonu (2015) proces kategorizacije nam omogućava prirodno prepoznavanje vrste predmeta ili iskustva. Kategorizacija uključuje isticanje određenih svojstava predmeta ili iskustva, dok se druga svojstva umanjuju ili prikrivaju. Lakoff i Johnson (2015) ističu da se tvrdnje koje iznosimo temelje na načinu na koji grupiramo stvari u određene kategorije. Kada iznosimo neku tvrdnju, biramo određene kategorije jer se fokusiramo na određena svojstva, dok istovremeno umanjujemo ili zanemarujemo druga svojstva.

3.3. Kognitivni mehanizmi u procesu razumijevanja inovativne metafore

Danas se za praćenje kognitivnih procesa izazvanih jezičnom obradom koristi metoda mjerenja kognitivnih evociranih potencijala (KEP) (eng. *event related potentials*, ERP). „Evocirani potencijali (EP) predstavljaju bioelektrički odgovor mozga na vanjske podražaje” (Lascano i dr. 2017, prema Šarić 2023: 21), a nakon podražaja javljaju se aktivnosti neurona koje se bilježe kao pozitivni i negativni valovi. Istraživanje obrade jezika pomoću metode kognitivnih evociranih potencijala počelo je dobivati na značaju osamdesetih godina prošlog stoljeća, posebno nakon što su objavljeni radovi Kutasa i Hillyarda (1980). Ti radovi prvi su put istraživali kognitivne procese koji stoje u osnovi obrade jezika (Palmović, Kuvač i Kovačević 2007: 64). Metodom kognitivnih evociranih potencijala daju se ispitaniku podražaji kako bi se dobio karakterističan valni oblik koji se pojavljuje uz bihevioralno važan događaj. Kako bi se ti podražaji mogli analizirati, oni se daju ispitaniku više puta uz male izmjene u podražaju. Naknadnom analizom se uspoređuju podražaji i određuju se razlike u potencijalu (Bressler 2022, prema Palmović, Kuvač i Kovačević 2007: 64-65). U svom su članku, Kutasa i Hillyard (1980; prema Palmović, Kuvač i Kovačević 2007: 64-65) konstatirali da kod zadatka čitanja rečenice, riječi koje su bile dane ispitanicima izvan konteksta, izazivaju kognitivno evocirane potencijale. Semantički neprikladne riječi izazvale su kasni negativni val (N400), a on je znak moguće obrade semantički neprikladnih informacija.

Metodom kognitivnih potencijala može se ispitati obrađuje li ljudski mozak inovativne metafore drugačije od konvencionalnih metafora, odnosno je li potrebna različita količina

napora za oboje. Potencijali metode KEP-a se nakon mjerenja vremenski usklađuju sa kognitivnim događajem od interesa, u ovom slučaju, kognitivni događaj od interesa je čitanje konvencionalnih i inovativnih metafora. Jedna od najznačajnijih komponenti metode kognitivnih evociranih potencijala je N400, kasni negativni val koji započinje 200 – 250 ms nakon podražaja (Lai, Curran i Menn 2009: 146).

Lai, Curran i Menn (2009) postavili su istraživanje u kojem su ispitivali neurološke mehanizme obrade konvencionalnih i novih konceptualnih metafora. U istraživanju je sudjelovalo 29 zdravih osoba. Sastavljeno je 416 rečenica koje su služile kao podražaj kojemu su ispitanici bili izloženi. Ispitivači su za istraživanje, između ostalih, upotrijebili konvencionalni metaforički izraz *every point in my argument was attacked*² koji proizlazi iz konvencionalne metafore RASPRAVA JE RAT. Zatim su stvorili novu metaforu VRIJEME JE RAT te iz nje proizveli primjere koji slijede istu sintaktičku strukturu i završnu riječ kao konvencionalna rečenica, na primjer *every second of my time was attacked*³. Nadalje, odredili su kriterije za razlikovanje inovativnih od konvencionalnih metaforičkih izraza – poznatost i predočivost. Kako bi osigurali da su konvencionalni metaforički izrazi poznati i predočivi, a inovativni nepoznati i manje predočivi od konvencionalnih, proveli su pripremno testiranje o poznatosti i predočivosti metaforičkih izraza. Uz konvencionalne i inovativne metafore, u istraživanje su uključene i rečenice s doslovnim značenjem te nestandardne rečenice. Neurološki mehanizmi koji sudjeluju u postupku obrade konvencionalnih i inovativnih metafora bili su ispitani metodom kognitivnih evociranih potencijala. Istraživanje je pokazalo da ljudski mozak obrađuje inovativne metafore drugačije od konvencionalnih metafora, odnosno da je za obradu inovativnih metafora potreban veći kognitivni napor.

Hartung i dr. (2020: 1) ističu da uz poznatost i predočivost, na razumijevanje metafore utječe i kontekst u kojem se metaforički izraz nalazi. Kontekst je jedan od razloga zašto ljudski mozak obrađuje konvencionalne metafore slično kao i doslovne rečenice. Osoba uz pomoć konteksta već unaprijed određuje semantička obilježja koja bi trebala imati riječ koja se koristi metaforički. Kada se kontekst i semantička obilježja metafore poklapaju, osoba brže reagira na metaforu. Sukladno tome na brzinu razumijevanja inovativne metafore uvelike utječe kontekst. Ako je kontekst prikladan i postignuta su očekivana semantička obilježja, osoba može reagirati na inovativnu metaforu jednako kao i na konvencionalnu (isto 2020: 1).

² „svaka točka moje argumentacije bila je napadnuta” (vlastiti prijevod)

³ „svaka sekunda moga vremena bila je napadnuta” (vlastiti prijevod)

3.4. Kognitivnolingvistički pristup prevođenju metafora

Šarić i Brala-Vukanović (2019) pišući o konceptualnoj ulozi metafora u kognitivnoj lingvistici, gdje se metafora vidi kao sredstvo prijenosa značenja između različitih konceptualnih domena, posebno ističu kako metafore omogućuju preslikavanje izvorne domene na ciljnu domenu, čime se olakšava razumijevanje i izražavanje apstraktnih ili kompleksnih pojmova. Primjer *Život je putovanje* ilustrira kako se struktura izvorne domene "Putovanje" koristi za ustrojavanje ciljne domene "Život". Kroz tu metaforu, ljudi mogu koristiti svoje iskustvo s putovanjima kako bi bolje razumjeli životne procese i događaje. Nadalje, naglašava se da metafora nije samo jezični koncept već i temelj u našim misaonim procesima. Konvencionalna preslikavanja koja čine metaforu pohranjena su u dugoročnom pamćenju, što doprinosi našem svakodnevnom razumijevanju svijeta oko nas. Kroz primjenu metafora u jezičnim izrazima poput *doći na svijet* ili *otići s (ovoga) svijeta*, metafora života kao putovanja postaje prisutna u našem svakodnevnom jeziku, oblikujući način na koji percipiramo i komuniciramo o životu i njegovim izazovima.

Prevođenje konceptualnih metafora posebno je zahtjevno iz nekoliko razloga (Šarić i Brala-Vukanović 2019). Prvi korak kod provođenja konceptualnih metafora je samo prepoznavanje metafora, pa čak i vrlo iskusni prevoditelji ponekad teško prepoznaju konceptualnu metaforu u tekstu koji prevode. Nakon prvog koraka slijedi odluka kako adekvatno prevesti konceptualne metafore, a tu su od velike pomoći korpusi koji mogu prevoditelju dati odličan pregled o uporabljivosti pojedinih izraza. Schmidt (2012: 110) je identificirao različite tipove postupaka prevođenja konceptualne metafore s engleskog na hrvatski. Tipologija je proizašla iz komparativne analize nekoliko prijevoda istog izvornog teksta. Prijevodi su objavljeni u razmacima od 35 godina. Nakon iscrpne analize odredio je 4 glavna načina prevođenja konceptualne metafore i naveo primjere:

1) prijevod konceptualne metafore istom konceptualnom metaforom:

(3.4.1) *Sibyl, you are mad about him.*

Sibyl, ti si luda za njim. (doslovni prijevod)

Doslovni prijevod, poznat i kao kalk, koristi se za aktiviranje latentnih jezičnih mogućnosti i stvaranje vlastitih izraza u ciljnom jeziku (Turk 2013: 45).

2) prijevod konceptualne metafore različitim konceptualnom metaforom:

(3.4.2) *His sudden **mad love** for Sibyl Vane was a psychological phenomenon of no small interest.*

*Njegova je naglo **usplamtjela ljubav** prema Sibyl Vane bila vrlo značajna psihološka pojava.*

3) prijevod konceptualne metafore nemetaforičkom parafrazom:

(3.4.3) *Ah! I wish you would **fall in love**.*

*Ah! kako bih željela da se **zaljubiš**.*

4) prijevod konceptualne metafore brisanjem (ispuštanjem) metafore.

(3.4.4) *His sudden **mad love** for Sibyl Vane.*

Njegova iznenadna [0] ljubav prema Sibyl Vane.

Ahrens i Say (1999, prema Schmidt 2012: 63) predlažu nekoliko principa kao pomoć kod odabira postupka za prevođenje metafora navodeći primjere na kineskom jeziku, a za potrebe ovog rada engleski primjerci su prevedeni na hrvatski jezik.

1) Ako postoji slična predodžbena shema⁴ i entiteti metafore su isti, upotrijebiti istu konceptualnu metaforu u ciljnom jeziku:

(3.4.5) *He is a donkey.*

On je magarac.

2) Ako u ciljnom jeziku postoji slična predodžbena shema, ali neki entiteti se razlikuju:

a. upotrijebiti usporedbu s objašnjenjem:

(3.4.6) *She's a cow.*

⁴ Predodžbene sheme predstavljaju „fleksibilne predstrukture temeljem kojih konstruiramo kompletnu konceptualnu sliku“ (Šarić, Brala-Vukanović 2019: 188).

Ona je debela kao krava.

b. zamijeniti drugom instancom u ciljnom jeziku koja nosi isto značenje:

(3.4.6) *She's a witch.*

*Ona je babaroga.*⁵

3) Ako predodžbena shema ne postoji u drugom stranom jeziku:

a. Prevesti doslovno s objašnjenjem.

(3.4.7) *She's a pig.*

Ona jede kao svinja.

b. Upotrijebiti usporedbu s objašnjenjem.

(3.4.7) *You are a pig.*

Zhangsan je rekao da si baš kao svinja. (pohlepna)

Kao nadopunu ovim principima, Schmidt (2012: 64) dodaje pod stavku 1) mogućnost da se konceptualna metafora koja ne postoji u ciljnom jeziku prevede drugom konceptualnom metaforom koja ima slično značenje. Nadalje, dodaje i mogućnost ispuštanja prijevoda konceptualne metafore, a „jedan od važnih faktora koji utječu na izbor prevoditeljskog postupka je univerzalnost metafore, tj. je li konceptualna metafora ili metaforički izraz zajednički izvornoj i ciljnoj kulturi“ (Ibid 2012: 6)

⁵ Primjer u nastavku jedini nije primjer koji navodi Schmidt (2012) nego je primjer osmišljen za potrebe rada.

4. Istraživanje prevođenja inovativnih metafora

U ovom dijelu rada pokazat će se rezultati istraživanja prevođenja inovativnih metaforičkih izraza. Kako bi se ostvarili ciljevi istraživanja, ispitanici su prevodili i konvencionalne i inovativne metaforičke izraze sa slovenskog na hrvatski jezik čime su se ispitale metode njihova prevođenja. Za istraživanje je dijelom preuzeta i prilagođena metodologija koju su uspostavili Lai, Curran i Menn (2009: 146). S obzirom na to da se ispitivalo prevođenje inovativnih metafora, dakle novih, onih s kojima se ispitanici prethodno nisu susretali, ispitivanju su prethodila dva predistraživanja u kojima se testirala prihvatljivost i predočivost pripremljenih rečenica kako bi se potvrdila prikladnost ispitnog materijala. Cilj je bio ispitati hoće li ispitanici ocijeniti inovativne metafore kao manje prihvatljive u odnosu na konvencionalne metafore, što dovodimo u vezu s time da im ispitanici nisu bili prethodno izloženi, što je prethodno provjereno korpusnom pretragom. Broj pojavnica u korpusu, odnosno njihova frekventnosti, trebala bi, dakle, utjecati na stupanj njihove predočivosti. U radu postavljamo sljedeće hipoteze:

H1: Ispitanicima će inovativne metafore biti manje prihvatljive od konvencionalnih.

H2: Inovativne metafore će biti procijenjene kao manje predočive u odnosu na konvencionalne metafore.

H3: Ispitanici će inovativne metafore prevoditi kalkiranjem – doslovnim prevođenjem.

4.1. Metodologija

Za pripremu materijala adaptirani su konvencionalni metaforički izrazi iz web korpusa koji su onda na više razina ispitivani. U nastavku se objašnjava izrada materijala za istraživanje te postupak provođenja predistraživanja i samog istraživanja prevođenja.

4.1.1. Materijali

Po uzoru na istraživanja inovativnih metafora koje su proveli Lai, Curran i Menn (2005) iz korpusa hrWaC ekstrahirane su konvencionalne metafore na temelju kojih su osmišljene inovativne metafore, prema dolje definiranim uvjetima i sintaktičkoj strukturi. Za istraživanje su odabrana četiri glagola konzumacije: *gutati*, *žderati*, *graditi* i *rušiti* u hrvatskom, odnosno njihovi prijevodni ekvivalenti *požirati*, *žreti*, *graditi* i *rušiti* u slovenskom. Ti su glagoli

odabrani zbog njihovog razmjerno visokog metaforičkog potencijala, odnosno činjenice da se često pojavljuju metaforički. Sve rečenice koje su ispitanici prevodili sa slovenskoga na hrvatski imaju sljedeću sintaktičku strukturu:

SUBJEKT – GLAGOL – GLAGOLSKA DOPUNA (OBJEKT) ILI PRILOŽNA OZNAKA MJESTA – VEZNIK – GLAGOL – 2. DOPUNA (O)

Povećanjem rečeničnih članova očekujemo da je rečenica prirodnija jer ako je kontekst prikladan, osoba može reagirati na inovativnu metaforu jednako kao i na konvencionalnu. (Hartung i dr. 2020: 1).

Pretraživanjem korpusa za svaki smo od glagola odabrali po dva primjera u kojima se glagol koristi metaforički te je riječ o **konvencionalnom** metaforičkom izrazu, a takvim ga smatramo zbog toga što se u korpusu višestruko pojavljuju. U jednom je izrazu uz glagol dolazila dopuna s obilježjem konkretnosti, a u drugom s obilježjem apstraktnosti. U Tablici 4.1.1.1 nalaze se metaforički izrazi i broj njihova pojavljivanja u korpusu hrWaC.

Tablica 4.1.1.1. Broj pojavljivanja konvencionalnih metaforičkih izraza u korpusu

Konvencionalna metafora	Broj
Gutati filmove	11
Gutati ponos	6
Žderati novac	8
Žderati energiju	5
Graditi karijeru	731
Rušiti snove	42

Za potrebe istraživanja, na temelju metaforičkih izraza prikupljenih u korpusu hrWaC osmišljeni su metaforički izrazi u kojima su četirima odabranim glagolima promijenjene dopune, ali uz zadržavanje odabranih svojstava – konkretnosti i apstraktnosti, te vodeći računa da su dopune značenjski bliske onima ekstrahiranim iz korpusa. Time smo dobili sljedeće rečenice: *gutati zadaće* (od *gutati filmove*), *gutati jal* (od *gutati ponos*), *žderati novčanike* (od *žderati novac*), *žderati koncentraciju* (od *žderati energiju*), *graditi sportaše* (od *graditi intelektualce*), *graditi impresije* (od *graditi karijeru*) i *rušiti bajke* (od *rušiti snove*). Korpusnom pretragom potvrđeno je da se ni jedan od pripremljenih izraza ne pojavljuje u korpusu hrWaC.

Ukupno je pripremljeno 8 rečenica s **inovativnim** metaforičkim izrazima: 4 rečenice s glagolom s dopunom s obilježjem konkretnosti u drugoj surečenici (4.1.3) i 4 rečenice s glagolom s

dopunom s obilježjem apstraktnosti u drugoj surečenici (4.1.4), a rečenice su slijedile gore navedenu sintaktičku strukturu.

(4.1.1) *Matko jede čips i **guta** filmove*

S	P	POM/O	Veznik	P	O (konkretno)
<i>Matko</i>	<i>jede</i>	<i>čips</i>	<i>i</i>	<i>guta</i>	<i>filmove</i>

(4.1.2) *Direktor stoji pred firmom i **guta** ponos.*

S	P	POM/O	Veznik	P	O (apstraktno)
<i>Direktor</i>	<i>stoji</i>	<i>pred firmom</i>	<i>i</i>	<i>guta</i>	<i>ponos</i>

(4.1.3) *Marko sjedi u školi i **guta** zadaće.*

S	P	POM/O	Veznik	P	O (konkretno)
<i>Marko</i>	<i>sjedi</i>	<i>u školi</i>	<i>i</i>	<i>guta</i>	<i>zadaće</i>

(4.1.4) *Direktor prima kritike i **guta** jal.*

S	P	POM/O	Veznik	P	O (apstraktno)
<i>Direktor</i>	<i>prima</i>	<i>kritike</i>	<i>i</i>	<i>guta</i>	<i>jal</i>

Time smo pripremili po 4 rečenice za svaki analizirani glagol, tj. dvije rečenice s konvencionalnim metaforičkim izrazima i dvije rečenice s inovativnim metaforičkim izrazima po glagolu. Zbog pogreške u pripremi materijala, iz analize rezultata naknadno su isključena dva primjera. Prvi je primjer rečenica koja sadrži izraz ***rušiti brane*** koja je prvo uvrštena u istraživanje kao primjer inovativne metafore, a kasnijim analizama rezultata utvrđeno je da se pojavljuje u korpusima i u doslovnom i metaforičkom značenju. Uz to, primjer je slovensko-hrvatskog lažnog prijatelja pa je isključena iz obrade rezultata. Drugi primjer koji je isključen iz istraživanja bio je ***graditi intelektualce*** koji je potvrđen u novinskim tekstovima kojim smo pristupili putem tražilice Google, no budući da je ne nalazimo u web korpusima, također je isključen iz daljnje analize.

Ukupno je u testiranje uključeno 16 rečenica s metaforičkim izrazima. Uz ovih 16 rečenica u istraživanje smo također uključili 7 filera ili popunjivača što sveukupno čini 23 rečenice. Fileri su uključeni kako bi omogućili ispitanicima da uspostave kriterije za procjenu od rečenica koje smatramo da ih govornici ne bi nikada upotrijebili, do onih koje su uobičajene.

Kako bismo potvrdili da su rečenice razmjerno prihvatljivije u hrvatskom i slovenskom jeziku provedena su tri predistraživanja:

1. testirana je prihvatljivost rečenica u hrvatskom jeziku,
2. testirana je prihvatljivost prevedenih rečenica na slovenski jezik i
3. procijenjena je predočivost izraza.

Predistraživanja su provedena s odraslim ispitanicima, izvornim govornicima hrvatskog i slovenskog jezika. Anketu je ispunio 21 ispitanik. Najprije je procijenjen stupanj njihove prirodnosti za izvorne govornike hrvatskog jezika tj. tražili smo od ispitanika da procijene koliko je vjerojatno da bi ih govornik koristio u svakodnevnoj komunikaciji. Ovaj kriterij je procijenilo dvadesetak ispitanika, a prije rješavanja upitnika, ispitanici su trebali pročitati sljedeću uputu:

U nastavku se nalaze 23 jednostavne rečenice na hrvatskom jeziku. Vaš je zadatak označiti na skali od 1 do 5 koliko je vjerojatno da bi te rečenice netko upotrijebio u određenoj komunikacijskoj situaciji.

Broj 1 označava da UOPĆE NIJE VJEROJATNO da bi navedenu rečenicu netko upotrijebio u komunikaciji, broj 3 označava da je SREDNJE VJEROJATNO da bi netko navedeno rečenicu upotrijebio u komunikaciji, a broj 5 označava da je VRLO VJEROJATNO da bi netko navedenu rečenicu upotrijebio u komunikaciji.

Zatim smo te iste rečenice preveli na slovenski jezik i ponovno procijenili njihovu prirodnost. Procjenu prirodnosti rečenica na slovenskom jeziku proveo je stručni izvorni govornik slovenskoga jezika.

S obzirom na to da je cilj ovoga istraživanja ispitati strategije prevođenja inovativnih metafora, a njih je teško prikupiti, rečenice s inovativnim metaforama osmišljene su za potrebe ovoga istraživanja. Stoga se očekuje da neće biti visokoprihvatljive govornicima, no očekivano je i da je svaka nova metafora najprije manje prihvatljiva govornicima dok se ne ustalila u upotrebi.

Kako bismo maksimalno kontrolirali testne primjere, nismo dodavali dodatne rečenične elemente koji bi ih potencijalno učinili prirodnijima ako te iste elemente ne dodamo onda svim rečenicama. Npr. dodavanje *mi* u *Novorojenčec kriči v postelji in (mi) žre energijo* bi svakako doprinijelo prirodnosti toj rečenici, ali takve intervencije nismo provodili jer se dalji objekt ne nalazi u drugim rečenicama.

Posljednji korak prije istraživanja prevođenja bio je procjena predočivosti izraza na Likertovoj skali od 1 (nisko predočivo) do 5 (visoko predočivo). Anketu je ispunilo 15 ispitanika izvornih govornika hrvatskog jezika, a sadržavala je 16 metaforičkih izraza. Ovaj korak bio je važan jer je predočivost jedan od ključnih kriterija koji moraju zadovoljiti kako konvencionalni tako i inovativni metaforički izrazi Lai, Curran i Menn (2009: 148). Naime, prema autorima, konvencionalne metafore su visoko predočive, a inovativne metafore su manje predočive. Na temelju toga smatramo da zadovoljiti kriterij predočivosti znači da ni jedan metaforički izraz nema srednju ocjenu ispod 2. Razlog tome je što očekujemo da će inovativne metafore s glagolom s dopunom s obilježjem apstraktnosti u drugoj surečenici biti manje predočive od, primjerice, konvencionalne metafore s glagolom s dopunom s obilježjem konkretnosti u drugoj surečenici. Imajući u vidu da su anketirani nelingvisti i uglavnom nisu upoznati sa značenjem termina *predočivost*, u uputi im se tumači i taj pojam:

U nastavku se nalazi 16 izraza na hrvatskom jeziku. Vaš je zadatak da svaki označite ocjenom od 1 do 5 s obzirom na to koliko vam je predočiv, odnosno koliko vam je lako vizualizirati taj izraz.

Na primjer većini će ispitanika izraz VOZITI AUTO biti vrlo predočiv, odnosno lako će stvoriti mentalnu sliku toga izraza, pa će joj na skali od 1 do 5 vjerojatno dati visoku ocjenu.

S druge strane izraz RASPRŠITI NADU nekim će ispitanicima biti teže predočiv, odnosno teže će stvoriti mentalnu sliku onoga što taj izraz označava, pa će tom izrazu vjerojatno dodijeliti nižu ocjenu.

Lijepo Vas molimo da za naredne izraze procijenite stupanj predočivosti, odnosno koliko lako izraz vama priziva mentalnu sliku.

Ocjena 1 označava da vam je izraz nisko predočiv, a ocjena 5 označava da vam je visoko predočiv.

Nema točnih i netočnih odgovora, važno nam je Vaše mišljenje, stoga Vas molimo da se oslonite na prvi dojam.

Nakon provedenih predistraživanja i odabira rečenica za prevođenje, u posljednjem je koraku provedeno istraživanje prevođenja konvencionalnih i inovativnih metaforičkih izraza sa slovenskog na hrvatski jezik. Pripremljeni materijal najprije je preveden na slovenski vodeći računa prilikom prijevoda o svim parametrima koji su uzeti u obzir prilikom sastavljanja rečenica na hrvatskom.

Svaki je ispitanik dobio za prevođenje ukupno 23 rečenice. Rečenice za prevođenje bile su podijeljene u dvije grupe. Grupe su se razlikovale po redoslijedu rečenica: jedna grupa je ispunjavala upitnik jednim redoslijedom, dok je u drugoj grupi taj redoslijed bio obrnut. To je provedeno kako bi se osiguralo da svaka rečenica dobije približno jednaku pažnju i koncentraciju studenata. Ispitanici su bili studenti slovenistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje se i provodio postupak prevođenja. Pritom nisu koristili nikakva pomagala poput rječnika ili mobitela. Za rješavanje testa trebalo im je oko 15 minuta.

4.1.2. Pregled konvencionalnih i inovativnih metaforičkih izraza

Uz filere, u istraživanju su ispitanici prevodili 16 rečenica s metaforičkim izrazima. Od tih rečenica, 8 metafora su konvencionalne metafore:

- 1) konvencionalne metafore s glagolom s dopunom s obilježjem konkretnosti u drugoj surečenici (KONV_KONK) i
- 2) konvencionalne metafore s glagolom s dopunom s obilježjem apstraktnosti u drugoj surečenici (KONV_APS).

Preostalih 8 metafora su inovativne metafore:

- 1) inovativne metafore glagolom s dopunom s obilježjem konkretnosti u drugoj surečenici (INOV_KONK) i
- 2) inovativne metafore s glagolom s dopunom s obilježjem apstraktnosti u drugoj surečenici (INOV_APS).

Pregled rečenica osmišljenih za prevođenje grupiran je prema četiri odabrana glagola.

4.1.2.1. Gutati (požirati)

	S	P	POM/O	Veznik	P	O
1. KONV_KONK	<i>Matko</i>	<i>je</i>	<i>čips</i>	<i>in</i>	<i>požira</i>	<i>filme.</i>
2. INOV_KONK	<i>Marko</i>	<i>sedi</i>	<i>v šoli</i>	<i>in</i>	<i>požira</i>	<i>naloge.</i>
3. KONV_APS	<i>Direktor</i>	<i>stoji</i>	<i>pred firmo</i>	<i>in</i>	<i>požira</i>	<i>ponos.</i>
4. INOV_APS	<i>Direktor</i>	<i>sprejema</i>	<i>kritike</i>	<i>in</i>	<i>požira</i>	<i>jal.</i>

4.1.2.2 Žderati (žreti)

	S	P	POM/O	Veznik	P	O
1. KONV_KONK	<i>Politik</i>	<i>dela</i>	<i>v stranki</i>	<i>in</i>	<i>žre</i>	<i>denar.</i>
2. INOV_KONK	<i>Politik</i>	<i>dela</i>	<i>v parlamentu</i>	<i>in</i>	<i>žre</i>	<i>denarnice.</i>
3. KONV_APS	<i>Novorojenček</i>	<i>kriči</i>	<i>v postelji</i>	<i>in</i>	<i>žre</i>	<i>energijo.</i>
4. INOV_APS	<i>Otrok</i>	<i>kriči</i>	<i>v sobi</i>	<i>in</i>	<i>žre</i>	<i>koncentracijo.</i>

4.1.2.3 Graditi (graditi)

	S	P	POM/O	Veznik	P	O
1. INOV_KONK	<i>Učitelj</i>	<i>dela</i>	<i>v šoli,</i>	<i>kjer</i>	<i>gradi</i>	<i>intelektualce.</i>
2. INOV_KONK	<i>Trener</i>	<i>razlaga</i>	<i>gibe</i>	<i>in</i>	<i>gradi</i>	<i>športnike.</i>
3. KONV_APS	<i>Igralec</i>	<i>živi</i>	<i>v Ameriki</i>	<i>in</i>	<i>gradi</i>	<i>kariero.</i>

4. INOV_APS Igralec živi v Parizu, kjer gradi Impresije.

4.1.2.4 Rušiti (rušiti)

	S	P	POM/O	Veznik	P	O
1. KONV_KONK	Profesor	dela	na fakulteti,	kjer	ruši	š studente.
2. KONV_KONK	Profesor	govori	o sočutju	in	ruši	jezove.
3. KONV_APS	Ivana	spreminja	zakone	in	ruši	sanje.
4. INOV_APS	Nevesta	trga	Poročno obleko	in	ruši	pravljice.

4.4. Rezultati

Najprije ćemo predstaviti rezultate ankete kojom je istraživana prihvatljivost rečenica u hrvatskom jeziku, potom rezultate ankete kojom je istraživana stupanj predočivosti metaforičkog izraza, a na kraju će se analizirati prijevodi inovativnih metafora sa slovenskog na hrvatski.

4.4.1. Procjene prihvatljivosti

Rečenice koje su sadržavale metafore ispitanici su ocijenili od 1,7 do 4,5. S druge strane, fileri koji su pripremljeni kako bi omogućili ispitanicima da uspostave kriterije za procjenu na čitavoj skali od neprihvatljivosti do prihvatljivosti takvima su i ocijenjeni (od 1,1 do 1,4 za neprihvatljive rečenice do 4,4 za prihvatljive). Najviše ocjene dobile su dvije rečenice koje sadrže konvencionalnu metaforu s glagolom s konkretnom, odnosno apstraktnom dopunom u drugoj surečenici. Prva od njih glasi *Glumac živi u Americi gdje gradi karijeru*, s metaforom *graditi karijeru* koja se pojavljuje 731 puta u korpusu hrvatskog jezika hrWaC⁶. Druga rečenica uključuje metaforu *rušiti studente* i ima 27 pojavljivanja u korpusu hrWaC⁷. Pet rečenica s najnižom ocjenom su one koje sadrže inovativne metafore koje se ne pojavljuju u korpusu hrvatskog jezika.

⁶ [lemma="graditi"][lemma="karijera"]

⁷ [lemma="rušiti"][lemma="student"]

Pregled rezultata prihvatljivosti rečenica osmišljenih za potrebe istraživanja slijedi u nastavku:

Rečenica	Ocjena	Kriterij
<i>Glumac živi u Americi gdje gradi karijeru.</i>	4,5	KONV_APS
<i>Matija čita u sobi i jede jabuku.</i>	4,4	FILER_PRIH
<i>Profesor radi na fakultetu gdje ruši studente.</i>	3,9	KONV_KONK
<i>Luka leži na kauču i guta grožđice.</i>	3,7	FILER_PRIH
<i>Radnik boravi na selu gdje gradi cestu.</i>	3,4	FILER_PRIH
<i>Političar radi u stranci i ždere novac.</i>	3,4	KONV_KONK
<i>Trener objašnjava pokrete i gradi sportaše.</i>	3	INOV_KONK
<i>Gradonačelnik stoji na gradilištu gdje ruši zgradu.</i>	3	FILER_PRIH
<i>Direktor stoji pred firmom i guta ponos.</i>	3	KONV_APS
<i>Nastavnik radi u školi gdje gradi intelektualce.</i>	3	INOV_KONK
<i>Glumac živi u Parizu gdje gradi impresije.</i>	2,6	INOV_APS
<i>Predsjednik hoda po dvorani gdje ruši snove.</i>	2,5	KONV_APS
<i>Političar radi u saboru i ždere novčanike.</i>	2,4	INOV_KONK
<i>Matko sjedi na fotelji i guta filmove.</i>	2,1	KONV_KONK
<i>Novorođenče vrišti u krevetu i ždere energiju.</i>	2,1	KONV_APS
<i>Profesor govori o suosjećanju i ruši brane.</i>	1,9	KONV_KONK
<i>Direktor stoji pred uredom i guta jal.</i>	1,8	INOV_APS
<i>Marko sjedi u školi i guta zadaće.</i>	1,7	INOV_KONK
<i>Dijete vrišti u sobi i ždere koncentraciju.</i>	1,7	INOV_APS
<i>Predsjednik hoda po uredu gdje ruši bajke.</i>	1,7	INOV_APS
<i>Lucija pjeva u podrumu i pere daljinski.</i>	1,4	FILER_NEPRIH
<i>Marko hoda po stepenicama i guta rukohvat.</i>	1,1	FILER_NEPRIH
<i>Susjed šeta po dvorištu i guta kaktus.</i>	1,1	FILER_NEPRIH

4.4.2. Procjene predočivosti

U procjenama predočivosti uočavamo grupiranje rezultata, gdje su uglavnom najbolje ocijenjeni izrazi koji su konvencionalni, a slabije izrazi koji su inovativni. Dakle, s obzirom na dobivene rezultate, konvencionalne metafore su općenito ocijenjene kao visoko predočive, osim metafore **gutati filmove**, koja je ocijenjena kao nisko predočiva. S druge strane, sve

inovativne metafore su ocijenjene kao srednje ili nisko predočive. Nijedna metafora nije dobila ocjenu manju od dva.

Metaforički izraz	Stupanj predočivosti	Kriterij
<i>Rušiti brane</i>	5	KONV_KONK
<i>Graditi karijeru</i>	4,5	KONV_APS
<i>Rušiti studente</i>	4,4	KONV_KONK
<i>Rušiti snove</i>	4,2	KONV_APS
<i>Gutati ponos</i>	3,6	KONV_APS
<i>Žderati novac</i>	3,4	KONV_KONK
<i>Graditi studente</i>	3,3	INOV_KONK
<i>Graditi impresije</i>	3,3	INOV_APS
<i>Graditi intelektualce</i>	3,1	INOV_APS
<i>Rušiti bajke</i>	2,8	INOV_APS
<i>Žderati energiju</i>	2,8	KONV_APS
<i>Gutati filmove</i>	2,4	KONV_KONK
<i>Gutati jal</i>	2,3	INOV_APS
<i>Žderati novčanike</i>	2,1	INOV_KONK
<i>Žderati koncentraciju</i>	2,1	INOV_APS
<i>Gutati zadaće</i>	2	INOV_KONK

4.4.3. Analiza prijevodnih rješenja

Za prvu rečenicu koju su ispitanici prevodili *Marko sedi v šoli in požira naloge* (u doslovnom prijevodu⁸ *Marko sjedi u školi i ždere zadaće*) rješenje je ponudilo devet od 12 studenata. Svi su ispitanici osim jednoga prvi dio rečenice preveli jednako (*Marko sjedi u školi*), a dvoje ispitanika nije dovršilo prijevod rečenice. U drugom su dijelu četiri studenta glagol *požirati* (*gutati*) prevela glagolom *riješiti* koji se u hrvatskom jeziku ustaljeno pojavljuje u sintagmi *riješiti zadatak* (399 pojavnica, hrWaC) što se u matematici koristi u značenju *doći do rješenja*

⁸ Doslovna značenja riječi u analizi ovih osam rečenica navedena su prema Rječniku slovenskog jezika (Peti-Stantić 2014)

matematičkog zadatka (HJP), te, s manjim brojem pojava, u sintagmi *riješiti zadaću* (39 pojava, hrWaC). Vjerujemo da se ovdje prevoditelji odlučuju na zamjenu inovativne metafore koja im nije poznata glagolom, odnosno sintagmom koja je učestala u označavanju konkretnoga procesa obavljanja zadatka. Tri ispitanika su se odlučila za prijevod glagolom iz iste značenjske skupine kao i slovenski glagol *požirati – žderati i gutati* koji pripadaju skupini glagola konzumacije (Mikelić Preradović 2019: 57). Upotrebom ovih glagola čuva se oblik inovativnog izraza iz izvornog teksta, ali se uočava stilistički pomak. Glagol *žderati* pejorativno označava *pohlepno, halapljivo i previše jesti* (HJP). Ostali su prevoditelji za prijevod glagola odabrali one koji nisu u istoj značenjskoj skupini: *spremati, pokazivati i rasturati*. Glagol *rasturati* u sintagmi *rasturati zadaću* također ima metaforičko značenje, a odnosi se na izrazito uspješno obavljanje zadatka, naime glagol *rasturati* u hrvatskom žargonski označava *nadmoćno pobijediti u kakvoj igri ili borbi*, stoga ovdje prevoditelj donekle prenosi izvornu poruku dodajući joj značenjske elemente (uspjeh, pobjeda) koji u izvornoj rečenici možda nisu prisutni. Prijevodi glagolima *spremati i pokazivati* potpuno mijenjaju značenje izvorne sintagme, stoga ih možemo smatrati neuspješnima. Glagolske dopune u drugoj rečenici prevedene su uglavnom korektno kao *zadaci* (4), *zadace* (4), te netočno kao *nalozi* (1) i *uloge* (1).

Tablica 4.4.3.1. Prikaz ponuđenih prijevodnih rješenja za sintagmu *požira naloge*

POŽIRATI	ukupno	naloga	ukupno
riješiti	4	zadatak	4
gutati	2	zadaca	4
žderati	1	nalozi	1
pokazivati	1	uloga	1
rasturati	1		
spremati	1		

Drugu je rečenicu *Direktor sprejema kritike in požira jal* u doslovnom prijevodu *Direktor prima kritike*, odnosno *Direktor prihvaća kritike* prevelo sedam ispitanika. U prvom dijelu rečenice glagol *sprejeti* ispitanici su korektno prevodili glagolima *primati i prihvaćati*: *Direktor prima kritike* (5), *Direktor prihvaća kritike* (2) i glagolom *spremati*: *Direktor sprema kritike* (1). Izvorni glagol *sprejemati* prenesen je u većini prijevoda bez većih pomaka u odnosu na značenje izvornog glagola. Prijevodom *sprema kritike* dolazi do promjene značenja jer se značenje ovdje odnosi na pohranu, a ne primanje kritike, a prevođenje hrvatskim glagolom *spremati* dovodimo u vezu s izraznom bliskošću hrvatskog glagola sa slovenski (*sprejemati*), koji su u odnosu

lažnih prijatelja. U drugom dijelu rečenice koji sadrži metaforički izraz primjećuje se velika raznolikost u prijevodima glagola *požirati*. Za prijevod su odabrani glagoli: *proždirati* (2), *gutati*, *trpjeti*, *potiskivati*, *očekivati* i *pokazivati*. Neki od prijevoda zadržali su metaforičku prirodu glagola, dok je jedan ispitanik upotrijebio izraz *jadan je*. *Proždirati* i *gutati* značenjski odgovaraju slovenskom glagolu *požirati*, glagol *gutati* je njegov značenjski ekvivalent (Peti-Stantić 2014), dok se veza između slovenskog glagola *požirati* i hrvatskog *proždirati* ostvaruje na temelju izrazne podudarnost, no njihova značenja nisu podudarna te ih možemo smatrati lažnim prijateljima jer hrvatski glagol *proždirati* (nesvršeni oblik glagola *proždrijeti*) označava *jesti pohlepno, halapljivo* (HJP). Prijevodi sintagmama *trpi zavist* i *potiskuje srdžbu* prenosi se sličan emocionalni intenzitet, dok prijevodi *očekuje jad* i *pokazuje žal* mijenjaju radnju i značenje, stoga ih možemo smatrati neuspješnima. Glagolske dopune u drugoj surečenici prevedene su imenicama *jal* (2), *ljutnja*, *zavist*, *srdžba*, *jad*, *žal* koje sve imaju negativnu valenciju (Tonković i Vranić 2013) ali nisu sinonimi.

Tablica 4.4.3.2. Prikaz ponuđenih prijevodnih rješenja za sintagmu *požira jal*

požirati	ukupno	jal	ukupno
proždirati	2	jal	2
gutati	1	ljutnja	1
trpjeti	1	zavist	1
potiskivati	1	srdžba	1
očekivati	1	jad	1
pokazivati	1	žal	1

Treću rečenicu *Politik dela v parlamentu in žre denarnice* prevelo je 11 od 12 ispitanika. Većina (10) je prevela prvi dio rečenice isto: *političar radi u parlamentu* uglavnom zadržavši originalnu strukturu prve surečenice bez značenjskih pomaka. Troje ispitanika odlučilo se za prijevod glagolom iz iste značenjske skupine (glagoli konzumacije) *gutati* i *žderati*. Upotrebom ovih glagola čuva se oblik inovativnog izraza iz izvornog teksta, ali se uočava stilistički pomak. Glagol *žderati* pejorativno označava *pohlepno, halapljivo* i *previše jesti* (HJP). Sedam ispitanika je prevelo slovenski glagol *žreti* glagolom *trošiti* koji se frekventno pojavljuje u korpusu hrWaC (3817 pojavnica). Dvoje je prevoditelja ponudilo za prijevod glagole *cijediti* i *crpiti* koja oba uz dopune koje označavaju novac odnosno pojmove povezane uz novac i novčane transakcije (*dionice, novčanike*) označavaju proces uzimanja *izvlačenja novca* (HJP) od nekoga. Sintagme *pregledava novčanice* i *zarađuje dinare* koje su prevoditelji ponudili

odmiču se od značenja izvorne slovenske sintagme. Za prijevod riječi *denarnica* prevoditelji su ponudili sljedeće imenice: *plaće, novčanike, novac, novčanice, dinare, dnevnice, dionice*. Ovdje uočavamo pomake u značenju što može biti posljedica nepoznavanja slovenske riječi, ali, možda vjerojatnije, potrebe da se neobična sintagma prevede nečime što su prevoditelji procijenili da bi bilo prihvatljivije u hrvatskom jeziku.

Tablica 4.4.3.3. Prikaz ponuđenih prijevodnih rješenja za sintagmu *žre denarnice*

žreti	ukupno	denarnice	ukupno
grabiti	1	plaće	1
gutati	2	novčanici	3
trošiti	2	novac	2
cijediti	1	lova	1
pregledavati	1	novčanice	1
zarađivati	1	dinari	1
crpiti	1	dnevnice	1
brati	1	dionice	1
žderati	1		

Četvrtu rečenicu *Otrok kriči v sobi in žre koncentracijo* prevelo je 11 od 12 ispitanika. Deset ispitanika je prvi dio rečenice prevelo slično: *Dijete vrišti/viče u sobi*. Navedeni prijevodi zadržavaju osnovnu radnju izvornog teksta koristeći glagole iste značenjske skupine – *vrištati i vikati* koji pripadaju glagolima načina glasanja (Mikelić Preradović 2019: 57). Prevođenje glagola *žreti* pokazuje različite pristupe očuvanju metaforičkog značenja: *plijeniti, gutati, crpiti, ubijati, iscrpljivati, trošiti*. *Gutati* je glagol iz iste značenjske skupine kao i *žreti*, pripadaju glagolima konzumacije, a ostali zadržavaju metaforičku prirodu rečenice, ali koriste drugačiju sliku. Osam ispitanika je prevelo glagolsku dopunu u drugoj surečenici kao *koncentracija*, što je adekvatan prijevod izvorne slovenske riječi *koncentracija*. Jedan ispitanik je preveo riječ *koncentracija* kao *pažnja*. Analiza pokazuje da ispitanici nisu koristili identične izraze za prijevod glagola *žreti*, ali su se trudili očuvati emocionalnu valenciju izvornog izraza. Svi odabrani glagoli nose negativne konotacije i označavaju čin uzimanja ili gubitka nečega, ali na različite načine npr. glagol *potrošiti* koji označava *trošenjem iscrpsti, učiniti da nestane* (HJP). Prevoditelji nastoje očuvati osnovnu poruku i emocionalni ton izvornog teksta koristeći pritom različite interpretacije metafore što ukazuje na kreativnost i prilagodljivost prevoditelja.

Tablica 4.4.3.4. Prikaz ponuđenih prijevodnih rješenja za sintagmu *žre koncentracijo*

žreti	ukupno	koncentracija	ukupno
plijeniti	1	koncentracija	10
trošiti	3	pažnja	1
gutati	1		
iscrpljivati	1		
ubijati	3		
crpiti	1		
ometati	1		

Petu rečenicu *Trener razglaba gibe in gradi športnike* prevelo je 10 od 12 ispitanika. Šest ispitanika je za prijevod prvog dijela odabralo prijevod *Trener objašnjava pokrete/vježbe* čime prenose smisao originalne rečenice. Četvero studenata je za prijevod druge surečenice odabralo glagol *graditi*. Varijante prijevoda iste značenjske skupine kao što su *izgrađuje, oblikuje i stvara*, glagoli gradnje i stvaranja, također čuvaju metaforičku prirodu izvornog izraza. *Izgraditi* je svršeni oblik glagola *graditi*. *Graditi* je *podizati, zidati nešto*, a *izgraditi* podrazumijeva *dovršiti građenje, izvesti gradnju do kraja* (HJP). *Oblikovati* nam u ovom kontekstu daje također istu konotaciju kao i glagol *graditi* – *davati oblik, uobličiti*, u smislu usmjeravanja vještina i sposobnosti sportaša. Dopuna u drugoj surečenici prevedena je u svim rečenicama isto: *sportaše*. Ovu rečenicu je svih 10 ispitanika prevelo isto, ali su koristili različite glagole, a zajednička osobina im je da svi označavaju čin stvaranja, oblikovanja i gradnje nečega što zahtijeva trud, postupnost i završavanje procesa. Ovi glagoli prenose ideju trenera kao osobe koja aktivno doprinosi razvoju sportaša, koristeći različite metode i pristupe, ali s istim ciljem postizanja konačnog rezultata u obliku obučeni sportaša.

Tablica 4.4.3.5. Prikaz ponuđenih prijevodnih rješenja za sintagmu *gradi športnike*

graditi	ukupno	športniki	ukupno
stvarati	2	sportaši	10
graditi	5		
izgrađivati	2		
oblikovati	1		

Šestu rečenicu *Igralec živi v Parizu, kjer gradi impresije* prevelo je 11 od 12 ispitanika. Za prvi dio rečenice, ispitanici su odabrali sljedeće prijevode: *igrač* (5), *glumac* (4), *plesač*. Većina prevoditelja odlučila se za imenicu *igrač* ili *glumac*, dok je jedan prevoditelj odabrao *plesač*. Prevođenje *igravec* kao *igrač* ili *glumac* može se smatrati prihvatljivijim jer obuhvaća široki spektar izvedbenih umjetnosti. Prijevod druge surečenice bio je većinom dosljedan i najviše se koristio doslovni prijevod glagola, a to je *graditi* (6). Ostali prijevodi su *skupljati/sakupljati*, *stvarati* (2), *ostavljati*. Pet ispitanika se odlučilo za prijevod sintagmom *graditi impresije*, što je doslovni prijevod obje riječi sa slovenskog (Peti-Stantić 2014), odnosno kalk i stvara se ista inovativna metafora na hrvatskom jeziku čime se prenosi kreativnost originala. *Stvarati* pripada istoj značenjskoj skupiti kao i *graditi*, a alternativni glagoli kao što su *skupljati* i *ostavljati* unose različite konotacije pa čak su i u suprotnosti jedan s drugim, *skupljati* znači *uzeti što od koga u kakvoj količini* (HJP), a *ostavljati* znači *okaniti se čega* (HJP). Ispitanici su za glagolsku dopunu u drugoj surečenici koristili sljedeće prijevode: *impresije* (8), *doživljaje* (1), *utiske* (2). Osam prijevoda zadržava riječ *impresije*, što je doslovni prijevod izvorne riječi. Upotreba *doživljaje* i *utiske* također može biti točna, ali se odmiče od doslovnog prijevoda izvorne rečenice.

Tablica 4.4.3.6. Prikaz ponuđenih prijevodnih rješenja za sintagmu *gradi impresije*

graditi	ukupno	impresije	ukupno
graditi	6	doživljaji	1
skupljati	2	impresije	8
stvarati	2	utisak	2
ostavljati	1		

Sedmu rečenicu *Nevesta trga poročno obleko in ruši pravljice* prevelo je devet od 12 ispitanika. Prijevodi za prvi dio rečenice uključuju: *mlada* i *nevjesta* što su u hrvatskom jeziku bliskoznačnice (5). U drugom dijelu rečenice, prevoditelji su se odlučili za različite glagole i dopune: *ruši bajke* (4), *ruši istine*, *ruši glasine*, *ruši pravila* (2), *uništava bajku*. Najveći broj studenta zadržao je glagol *rušiti* zajedno sa dopunom *bajke*. To je doslovni prijevod i zadržava se isti izraz kao i u slovenskom jeziku. Prijevodima *rušiti istine* i *rušiti glasine* prevoditelji stvaraju novu inovativnu metaforu u hrvatskom jeziku, ali je različita od one koja je ponuđena u izvorniku.

Tablica 4.4.3.7. Prikaz ponuđenih prijevodnih rješenja za sintagmu *ruši pravljice*

rušiti	ukupno	pravljice	ukupno
rušiti	8	bajke	5
uništavati	1	pravila	2
		istine	1
		glasine	1

Analiza pokazuje kako su studenti koristili različite strategije prevođenja inovativnih metafora. Većina se odlučila za doslovne prijevode, dok su neki koristili srodne metafore ili različite riječi kako bi zadržali stilistički efekt. Sveukupno je analizirano 86 prijevoda. 12 ispitanika je prevodilo 7 rečenica u kojima su se nalazile inovativne metafore. 35 prijevoda je bilo neuspješno pa na njima nije bila moguća daljnja analiza. Analiza je provedena na temelju 51 rečenice te se mogu izdvojiti sljedeći postupci njihova prevođenja:

1. doslovni prijevod inovativne metafore (18),
2. prijevod inovativne metafore različitim inovativnom metaforom (14),
3. prijevod inovativne metafore različitim konvencionalnom metaforom (14) i
4. prijevod inovativne metafore nemetaforičkom parafrazom (5).

U analiziranim prijevodima često se primjećuje tendencija da prevoditelji zadrže izvornu metaforu u svojim prijevodima. To uključuje doslovni prijevod inovativne izvorne metafore. Većina prijevoda održava isti glagol u istom značenjskom polju ili njegovim bliskoznačnicama. Ovo ukazuje na nastojanje da se sačuva intencija izvornog teksta. U velikom broju primjera, prevoditelji su nastojali prenijeti emocionalnu valenciju inovativne metafore. Ako je izvorna metafora nosila negativan kontekst, većina prijevoda je zadržala ili prenijela tu negativnu konotaciju. Uočavaju se i pokušaji da se inovativne metafore prevode sintagmama koje su učestale u hrvatskom jeziku kao kada prevode frazem drugim frazemom koji je istoznačan.

5. Zaključak

U radu su istraživane prijevodne strategije koje studenti koriste u prevođenju inovativnih metafora sa slovenskog na hrvatski jezik. Uvodno su objašnjene razlike između konvencionalnih i inovativnih metaforičkih izraza. Konvencionalnim metaforama smatramo izraze koji su česti, uvriježeni i ustaljeni, a s druge strane inovativne metafore nisu konvencionalizirane jezičnom upotrebom te ih ne nalazimo u korpusu hrvatskog jezika.

U radu su zatim prikazani rezultati istraživanja prevođenja metafora kako bi se ispitale strategije koje studenti slovenistike koriste kako bi preveli metaforičke izraze s kojima se prvi puta susreću. Prije samoga istraživanja pripremljen je materijal za ispitivanje ekstrahiranjem postojećih metaforičkih izraza u korpusima te se prema tim rečenicama pripremio materijal za ispitivanje. Pripremljene inovativne metafore sastojale su se od četiriju glagola (*gutati*, *žderati*, *graditi*, *rušiti*) kojima je kao dopuna dolazio objekt koji se u korpusima uz taj glagol ne pojavljuje. Ukupno smo ispitali 7 inovativnih metafora i 9 konvencionalnih metafora.

U prvom predistraživanju ispitana je prirodnost takvih konstrukcija. Ispitanici su inovativne metafore procijenili kao manje prirodne u odnosu na konvencionalne metafore. U sljedećem koraku ispitana je predočivost metafora, odnosno njihova sposobnost da evociraju mentalne slike kod čitatelja ili slušatelja. Rezultati su pokazali da su konvencionalne metafore općenito visoko predočive, uz iznimku konvencionalne metafore *gutati filmove* koja je ocijenjena kao nisko predočiva. S druge strane, rezultati pokazuju da su sve inovativne metafore ocijenjene kao srednje ili nisko predočive.

Središnji dio istraživanja uključivao je prevođenje metaforičkih izraza posebno osmišljenih za ovo istraživanje, kojemu je cilj bio ispitati koje pristupe i strategije studenti koriste u tom procesu. Istraživanje je pokazalo da su ispitanici inovativne metafore najviše prevodili kalkiranjem, odnosno doslovnim prevođenjem u odnosu na ostale metode prevođenja, ali su inovativnu metaforu prevodili i različitom inovativnom metaforom, različitom konvencionalnom metaforom i nemetaforičkom parafrazom.

U istraživanju smo postavili 3 hipoteze:

H1: Ispitanicima će inovativne metafore biti manje prihvatljive od konvencionalnih.

S obzirom na to da se konstrukcija *graditi karijeru* razmjerno često pojavljuje u hrvatskom korpusu hrWaC (731 pojavnica), dok inovativna metafora *gutati zadaće* ima nula pojavnica u korpusu hrWaC, očekivani su i rezultati dobiveni istraživanjem prema kojem su

konvencionalne metafore procijenjene kao prirodnije nego inovativne metafore. Isti su rezultati uočeni i u drugim primjerima.

Potvrđuje se prva hipoteza.

H2: Inovativne metafore bit će procijenjene kao manje predočive u odnosu na konvencionalne metafore.

Rezultati pokazuju da su konvencionalne metafore u prosjeku dobile višu ocjenu predočivosti od inovativnih metafora. Najveći stupanj predočivosti (4,5) prema rezultatima ima konvencionalna metafora *graditi karijeru*, a najmanji (2) dobiveni stupanj predočivosti ima inovativna metafora *gutati zadaće*.

Potvrđuje se druga hipoteza.

H3: Ispitanici će inovativne metafore prevoditi kalkiranjem – doslovnim prevođenjem.

Analizom prijevodnih rješenja potvrđena je ova hipoteza te su istraživanjem uočene 4 metode prevođenja inovativnih metafora korištene od strane ispitanika, od kojih je najčešća kalkiranje.

Potvrđuje se i treća hipoteza.

Na rezultate istraživanja svakako utječe odabrani materijal koji je pripremljen za potrebe istraživanja, a nije autentičan tekst prikupljen iz korpusa. Za takav smo se postupak odlučili budući da smo htjeli kontrolirati kontekst, odnosno umanjiti njegov utjecaj na prevođenje metafora, no smatramo kako bi rezultate dobivene ovakvim istraživanjem valjalo usporediti s istraživanjima prevođenja inovativnih metafora iz autentičnih, naročito književnih i publicističkih, tekstova.

6. Literatura

Ahrens, K., Say, Alicia, L.T. (1999). *Mapping Image-Schemas and Translating Metaphors*. In Proceedings of the 13th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation, pages 95–102, National Cheng Kung University, Taiwan, R.O.C.. National Cheng Kung University, Taiwan, R.O.C.

Antunac, A. (2017). *Konceptualna metafora u kontekstu filozofije spoznaje*. Završni rad, Sveučilište u Zadru.

Randić, B. (2013). *Konceptualne metafore v časopisnih prispevkih s področja politike*. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

Barcelona, A. (2003). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Bergmann, Dennis L. (1991). *Metaphoric extension as a basis for vocabulary teaching in English as a second language*. Portland State University, Dissertations and theses.

Belaj, B., Štrkalj Despot, K.. (2020). *Kognitivnolingvističko nazivlje u projektu Hrvatsko jezikoslovno nazivlje - pregled teorija i pristupa*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (IHJJ), str. 240-261

Božić, R. (2021). *Konceptualna metafora i problemi prevođenja (na primjer koncepta LJUBAV u romanu Čevengur A. Platonova)*. ic, 12 (1), 0-0.
<https://doi.org/10.15291/sic/1.12.lc.5>

Čeh, J. (2005). *Pogledi na metaforo*. Jezik in slovstvo, letnik 50, številka 3/4, str. 75-86.
URN:NBN:SI:DOC-WKMH3LBB iz <http://www.dlib.si>Hartono

Čizmar, I. (2016). *Uloga konceptualne metafore ČOVJEK JE BILJKA u sagledavanju razlika i sličnosti među kulturama hrvatskoga i anglosaksonskog govornog područja*. Disertacija. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Deignan, A. (2005). *Metaphor and Corpus Linguistics*. John Benjamins Publishing company, Nizozemska.

Dolar, K. (2015) *Razvezane metafore? Inovativne in leksikalizirane metafore v slovenščini*. *Slovenščina 2.0*, 3 (1): 90–121.

Gentner, D., Bowdle, B., Wolff P., Boronat. C. (2001). *Metaphor is Like Analogy*. In *The Analogical Mind: Perspectives from Cognitive Science*, edited by Dedre Gentner, Keith James Holyoak, and Boicho N Kokinov, 199–254. Cambridge, MA: MIT Press.

Gentner, D., & Wolff, P. (1997). *Alignment in the processing of metaphor*. *Journal of Memory and Language*, 37(3), 331–355.

Hartung, F. i dr. (2020). Context matters: Novel metaphors in supportive and non-supportive contexts. *NeuroImage*, 212, 116645. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2020.116645>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 3. 6. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14516>.

Jakobson, R. (2003). The metaphoric and metonymic poles. *Metaphor and metonymy in comparison and contrast*, 20, 41-47.

Kiose, M. (2023). *Mapping models in novel metaphors and their effect on gaze behavior and default interpretations in native and target languages*. Moscow State Linguistic University, Institute of Linguistics RAS, Moscow, Russia.

Kohl, K. i dr. (2020). 1. *The Creative Power of Metaphor. Creative Multilingualism : A Manifesto*. Open Book Publishers. <http://books.openedition.org/obp/13239>

Kutas, M., Hillyard, S. (1980). *Reading senseless sentences: Brain potentials reflect semantic incongruity*. *Science*, 207(4427), 203–205. <https://doi.org/10.1126/science.7350657>

Lai, V. T., Curran, T., & Menn, L. (2009). Comprehending conventional and novel metaphors: An ERP study. *Brain Research*, 1284, 145–155.

<https://doi.org/10.1016/j.brainres.2009.05.088>

Lascano A. M., Lalive P. H., Hardmeier M., Fuhr P., Seeck M. (2017). *Clinical evoked potentials in neurology: a review of techniques and indications*. *J Neurol Neurosurg Psychiatry*. Aug;88(8):688–96.

Lujić, B. (2007). *Lingvističke teorije prevodenja i novi hrvatski prijevod Biblije*. *Bogoslovska smotra*, 77 (1), 59-102. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/23491>

Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago; London: The University of Chicago Press

metafora. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 12.5.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/metafora>>.

Mikelić Preradović, N. (2019). *CROVALLEX : valencijski leksikon glagola hrvatskoga jezika*. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Newman, J. (1997). “*Eating and Drinking as Sources of Metaphor in English*”. In *Cuadernos de Filología Inglesa*, 612, 213231. <https://era.library.ualberta.ca/items/56cade90-4b43-4662-a920-edcc699d5163>

Newmark, P. (2000). *Učbenik prevajanja*. Ljubljana; Krtina

Noble, J. (2022). *The career of metaphor hypothesis and vocality in contemporary music*. Faculty of Music, Université de Montréal, Longueuil, Canada.

Pavlović, N., Stanojević, M. M. (2020). *Znanstvena istraživanja jezika i prevodenja*. Zagreb; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Palmović, M., Kuvač, J., i Kovačević, M. (2007). *Event-Related Potentials in the Study of Specific Language Impairment*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 43 (1), 63-73.

Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/22100>

Petan, K. (2004). *Metafora v novinarskih prispevkih o nogometu*. Diplomsko delo, univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Peti–Stantić, A., Anđel, M., Keresteš, G., Ljubešić, N., Stanojević, M. M., Tonković, M.. (2018). *Psiholingvističke mjere ispitivanja 3.000 riječi hrvatskoga jezika: konkretnost i predočivost*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Institut Jožef Stefan, Ljubljana.

Premur, K. (1998). *Teorija prevođenja*. Dubrava; Ladina TU

Peti-Stantić, A. (2014). *Veliki suvremeni slovensko-hrvatski i hrvatsko-slovenski rječnik*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Bratož, S. (2010). *Metafore našega časa*. Znanstvene monografije Fakultete za management Koper.

Solar, M., & Brajenović, B. (2005). *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Stanojević, M. M. (2009). *Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova*. Suvremena lingvistika, 35 (68), 339-371. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/47111>

Schmidt, G. (2012). *Kognitivno-lingvistički pristup prevođenju metafore s engleskog na hrvatski jezik*. Doktorski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.

Struna: Hrvatsko strukovno nazivlje

<http://struna.ihjj.hr/search-do/?q=izvorni+tekst&naziv=1&polje=0#container>

Šarić, J. (2023). *Kognitivni evocirani potencijali P300 u bolesnika s opstruktivnom apnejom u spavanju*. Disertacija, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Medicinski fakultet Osijek.

Šarić, LJ. (2018). *Pristup metafori u kognitivnoj lingvistici*. Zagreb: FF Press

Šarić, LJ, Maja, B. V. (2019). *Slike jezika*. Zagreb: Jesenski i Turk

Škarić, I. (2000). *Temeljni suvremenoga govorništva*. Zagreb: Školska knjiga

Tonkovic, M. i Vranić, A. (2013). *Bolje je gore? Utjecaj prostornih odnosa na brzinu evaluacije i dosjećanje afektivno obojanih informacija*. *Psihologijske teme*, 22 (1), 117-134. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/100708>

Turk, M. (2013). *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi: prilog lingvistici jezičnih dodira*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Tušek, J., Peti-Stantić, A. (2018). *Što je predočivo, a što konkretno u hrvatskom? // Jezik i njegovi učinci / Stolac, Diana ; Vlastelić, Anastazija (ur.)*. Zagreb: Srednja Europa, str. 317-335

Vajs, N. (2001). *Metonimija i sinegdoha*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje